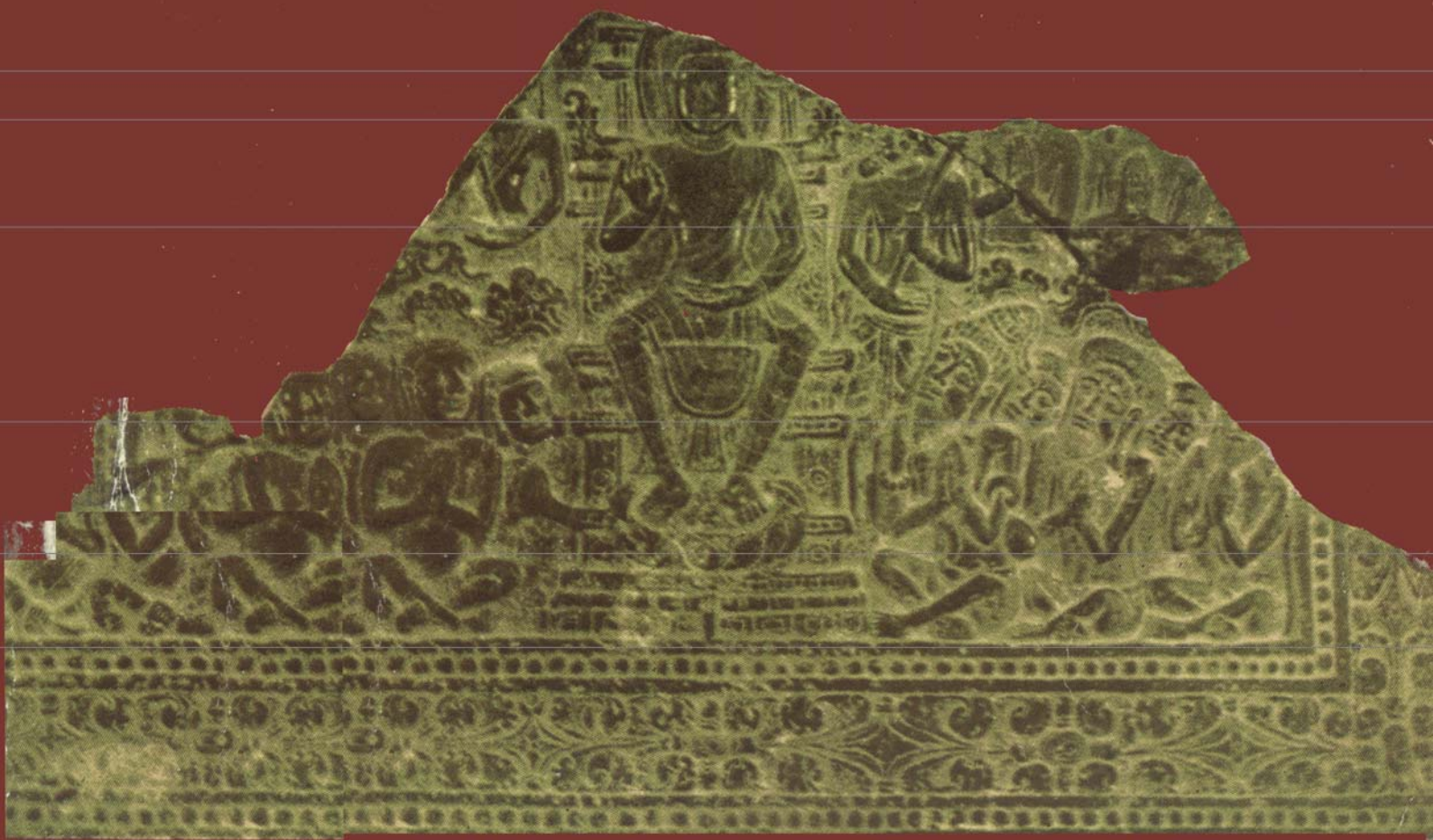

นำชม
นิทรรศการสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

นำชม

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

นางสาวนลินี เหมนิธิ เรียบเรียง

กรมศิลปากรจัดพิมพ์

เนื่องในโอกาสที่ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี
ทำพิธีเปิดอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์
วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๔

สารบัญ

คำนำ	
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์	๑
อาณาจักรทวารวดี	๒
ประติมากรรมสมัยทวารวดี	๕
พระพุทธรูปศิลา	๑๐
เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น, ธรรมจักร	๑๑
เทวรูปโกถนครึ่งองค์, ศิลาจำหลักชั้นเอก	๑๓
พนักบัลลังก์พระพุทธรูป	๑๔
ฐานศิลาจำหลักสมัยทวารวดี	๑๔
หินจำหลักรูปคล้ายโอ่ง	๑๔
สิ่งปั้นปูนสมัยทวารวดี	๑๕
ศิลาจารึก ๕ เหลี่ยม, รูปสัตว์	๑๕
เศียรพระพุทธรูปดินเผา	๑๖
หน้าภาพปูนปั้นสมัยทวารวดี	๑๖
เศียรพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยทวารวดี	๑๖
เศียรเทวดาสมัยทวารวดี	๑๖
หน้าภาพปูนปั้น, รูปปูนปั้นสมัยทวารวดี, ภาพปูนปั้นนูนต่ำ	๑๗
พระมาลัย	๑๘

คำนำ

โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่ตั้งแสดงในอาคารพิพิธภัณฑสถาน^๕นี้เป็นของที่เริ่มรวบรวมกันเมื่อคราวย้ายเมืองนครชัยศรีจากตำบลท่านา มาตั้งที่บริเวณพระปฐมเจดีย์ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงขอร้องให้เจ้าพระยาศรีวิไชยชนินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครไชยศรี ช่วยรวบรวมโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่พบในเมืองนครปฐม เจ้าพระยาศรีวิไชยชนินทร์ ได้มอบให้หลวงพุทธเกษตรานุรักษ์ (จร จรณี) ซึ่งเป็นผู้มีนิสัยชอบเสาะแสวงหาโบราณวัตถุ กับหลวงไชยราษฎร์รักษา (โพธิ์ เกษะนันท์) ซึ่งต่อมาเป็นพระพุทธเกษตรานุรักษ์ เป็นผู้ช่วย จัดการรวบรวมโบราณวัตถุไว้ให้เป็นระเบียบในรอบระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่าโบราณวัตถุเหล่านี้เป็นของที่มีค่ามาก ควรจะได้นำไปเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัยจึงโปรดให้นำโบราณวัตถุที่รวบรวมไว้ไปเก็บรักษาไว้ในวิหารตรงข้ามกับพระอุโบ-

สถและเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ให้ชื่อวิหารหลังนั้นว่า พระปฐม
เจดีย์พิพิธภัณฑสถาน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ กรมศิลปากรได้ประกาศรับพิพิธ-
ภัณฑสถานแห่งนี้ไว้เป็นสาขาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๐๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศ
ใช้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๔ กระทรวง
ศึกษาธิการจึงได้ประกาศให้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นพิพิธ-
ภัณฑสถานแห่งชาติ ชื่อพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐม
เจดีย์

เนื่องด้วยทางวัดพระปฐมเจดีย์และจังหวัดนครปฐม
ได้เอาใจใส่ช่วยเหลือเป็นอย่างดี กิจการของพิพิธภัณฑสถาน
แห่งนี้จึงเป็นที่สนใจของประชาชนทั้งที่เป็นชาวไทยและต่าง
ประเทศ ได้มีผู้มีศรัทธานำโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่มีอยู่จำนวน
มากมามอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ เนื่องจากตู้จัดแสดงมีอยู่
น้อย จึงจำเป็นต้องแสดงรวมกันอยู่ในตู้จนแน่นเกินสมควร กรม
ศิลปากรเห็นสมควรจะขยายและปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานแห่ง
นี้ จึงได้กราบเรียนปรึกษาท่านเจ้าคุณพระธรรมสิริชัย เจ้า-
อาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรวิหาร ก็ได้รับคำแนะนำว่า

ควรจะจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานหลังใหม่ขึ้น ณ บริเวณทาง
ทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐
รัฐบาลก็ได้กรุณาอนุมัติงบประมาณค่าก่อสร้างอาคารพิพิธ-
ภัณฑสถานหลังนี้ เป็นเงิน ๙๙๐,๐๐๐ บาท กรมศิลปากรได้
ดำเนินการก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๑๑ ต่อมาใน
ปีงบประมาณ ๒๕๑๓ ได้รับงบประมาณเป็นค่าจัดทำครุภัณฑ์
สำหรับการจัดตั้งแสดง เป็นจำนวน ๙๗,๙๐๐ บาท ในปี
พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ใช้เงินกองทุนโบราณคดีจำนวน ๓๕,๐๐๐
บาท สมทบเพื่อจัดทำถนนหน้าอาคารพิพิธภัณฑสถาน โดยผู้ว่า
ราชการจังหวัดนครปฐมได้กรุณาช่วยจัดทำให้ รวมเป็นเงิน
ทั้งสิ้น ๑,๑๒๒,๙๐๐ บาท

การเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลังนี้สำเร็จ
ลุล่วงลงด้วยดี ก็เพราะได้รับความร่วมมือจาก ท่านเจ้าคุณ
พระธรรมสิริชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม กับนาย
ประดิษฐ์ ยุวพุทธิยะ หัวหน้าแผนกออกแบบ กองสถา-
ปัตยกรรม ผู้ออกแบบ นายสุวิชัย รัศมิภูติ นายช่าง
ศิลปเอก กองสถาปัตยกรรม ผู้คำนวณแบบก่อสร้าง
นางจิรา จงกล ภัณฑารักษ์เอก นายระพีศักดิ์ ชัชวาลย์
ช่างศิลปโท นายเจตน์พันธุ์ ธนะสุนทร ภัณฑารักษ์ตรี

อาณาจักรทวารวดี

เมืองของอาณาจักรทวารวดีนั้นส่วนมากตั้งอยู่ใน
ภาคกลาง แหล่งชุมชนของทวารวดีในภาคกลางสำรวจ
พบแล้ว ๑๕ แห่ง เฉพาะจังหวัดนครปฐมพบเมือง
ทวารวดีรวม ๒ แห่ง คือ เมืองโบราณทมิฬพระประโทน
ตั้งอยู่เกือบใจกลางเมือง และเมืองกำแพงแสน ทาง
เหนือสุดจดจังหวัดพิจิตร ทางใต้จดจังหวัดเพชรบุรี
เมืองที่กระจายออกไปห่างมากมี เมืองหริภุญชัยในภาค
เหนือ และเมืองฟ้าแดดสงยางในจังหวัดกาฬสินธุ์ ราชอาณาจักร
ทวารวดีนั้นจดหมายเหตุจันเรยก ตว้อหอบปอด หรือตู่เหอ
ปอด หรือโถวเหอ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีผู้พบเหรียญเงินขนาดเล็ก
เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๒ ซม.-๑.๕ ซม. ที่บ้านสองตอน ตำบล
พระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ต่อมา
นายเฉลิม ยงบุญเกิด ได้ติดต่อนาย เจ.เจ. บุเลส ซึ่งขณะนั้น
เป็นผู้อำนวยการศูนย์วิจัยของสยามสมาคม ขอให้ศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเคส์ ผู้เชี่ยวชาญอ่านจารึกที่มีชื่อของโลกเป็นผู้อ่าน
จารึกบนเหรียญขนาดเล็กดังกล่าวให้ ศาสตราจารย์ยอร์ช
เซเคส์ อ่านได้ความว่า

“ศรืทวารวดี ศวรบุญยะ”

ซึ่งแปลว่า “บุญของพระราชาแห่งศรืทวารวดี”

เหรียญเงินนี้ยืนยันว่า

๑. มีอาณาจักรทวารวดีจริง

๒. อาณาจักรนี้มีพระมหากษัตริย์ทรงปกครองอยู่ หลักฐานโบราณคดีชิ้นสำคัญนี้ นายเฉลิม ยงบุญเกิด ได้กรุณามอบให้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เมืองสมัยทวารวดีมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน หรือรูปคล้ายวงกลม มีกำแพงดิน และคูล้อมรอบ ภายในเมืองมักมีสระน้ำอยู่ ๑ สระหรือ ๒ สระ บางเมืองมีสระอยู่ที่หน้าประตูเมือง บางแห่งเช่นที่เมืองจันเสนมียังขนาดใหญ่อยู่ใกล้เมืองที่น่าชม น่าสนใจคือภายในเมืองมีร่องรอยของการระบายน้ำเป็นอย่างดี โบราณสถานภายในเมืองพบน้อย แต่จะพบโบราณสถานจำนวนมากอยู่รอบนอกตัวเมือง

พิจารณาจากรูปปูนปั้น รูปดินเผา และเครื่องประดับสมัยทวารวดีพบในที่หลายแห่งแล้ว เราจะทราบว่า คนทวารวดีรูปร่างไม่สูงใหญ่กว่าคนปัจจุบัน ไม่อ้วน ไม่ผอม คางหน้ามีทั้งกลมและสี่เหลี่ยม ริมฝีปากหนา ปลายคิ้วโค้งจดเข้าหากันที่สันจมูก บางคนผมหยิก (ดูรูปปูนปั้น ตู้ ๑๕)

ทั้งชายหญิงมีทรงผมแบบแปลก (ดูรูปที่ ๑๓) สวมตุ้มหูเป็นห่วงโต วัตถุที่ใช้ทำตุ้มหูมีคืบๆ เงิน และทอง ตุ้มหูที่ทำด้วยทองรูปคล้ายเขาวัว กับตุ้มหูทองขดเป็นวงกลม บางคนสวมสร้อยคอ บางคนที่มีห่วงเงินสวมอยู่ นอกจากนั้นก็นำเอาลูกปัดแก้ว ลูกปัดหินสีต่างๆ และลูกปัดทอง ลูกปัดเงินมาประดับกาย บางคนนุ่งผ้าโจงกระเบนได้งามมาก มีสายคาดที่บั้นเอว (ดูรูปที่ ๑๗) แหวนที่ใช้มีทั้งที่ทำด้วยสำริดหว่า ธรรมชาติและหว่าตรา

พิจารณาจากรูปร่างลักษณะคนในราชอาณาจักรทวารวดี มีอยู่อย่างน้อย ๒ เผ่า

รูปปั้นและรูปดินเผาหลายรูปแสดงให้เห็นกิริยาท่าทางของคนสมัยทวารวดี คือ หญิงนั่งพับเพียบ ชายนั่งชันเข่า บางท่านอาจจะนั่งห้อยเท้าแบบพระพุทธรูปสมัยทวารวดี

จารึกสมัยทวารวดีเท่าที่พบแล้ว เป็นภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี และภาษามอญ ซึ่งจารึกบนแผ่นอิฐ บนสอปดินเผา บนฐานพระพุทธรูป

แวน (spindle whorls) ดินเผาสมัยทวารวดีก็พบมาก เป็นพยานว่า มีการปลูกฝ้ายทอผ้า ที่แผ่นอิฐทวารวดีจะมีเกล็ดผสมปนอยู่กับดินเหนียว นักวิทยาศาสตร์ชาวญี่ปุ่น

๒ ท่าน ได้ศึกษาเกลบที่พบอยู่ในแผ่นอิฐแล้ว ปรากฏว่า
เป็นเกลบของเมล็ดข้าวที่ปลูก ไม่ใช่ข้าวที่งอกขึ้นเองตาม
ธรรมชาติ เกลบเมล็ดข้าวที่ตรวจแล้วส่วนมากเป็นเกลบ
ของข้าวเมล็ดกลม และเป็นเกลบของข้าวเมล็ดใหญ่ ข้าวทั้ง
สองนี้เข้าใจว่าเป็นข้าวเหนียว เป็นพยานว่าคนทวารวดีทำนา
และนิยมกินข้าวเหนียว นอกจากนั้นแล้วคงทำสวนทำไร่อีกด้วย

ยานพาหนะของคนสมัยทวารวดีใช้ ก็ทราบได้จากตรา
ดินเผาเป็นรูปเรือสำเภา และรูปปูนปั้นมีรูปเรือสำเภา (ดูรูป
ที่ ๒๐) ซึ่งประดับฐานสถูปที่จุลประโทน อำเภอเมือง จังหวัด
นครปฐม นอกจากนั้นยังมีรูปดินเผา รูปปูนปั้นเป็นรูปช้าง
(ดูที่ ๑๓) เศษเครื่องปั้นดินเผาพบที่จันเสน อำเภอตากลี
จังหวัดนครสวรรค์ ก็มีรูปคนขี่ม้า และที่วัดโขลงคูบัว อำเภอ
เมือง จังหวัดราชบุรี ก็มีรูปปูนปั้นเป็นรูปคนขี่ม้า ๒ ตัว
โบราณวัตถุดังกล่าวยืนยันว่า ชาวทวารวดีมีช้างและม้าเป็น
ยานพาหนะทางบก และมีเรือสำเภาสำหรับการติดต่อค้าขาย

รูปปูนปั้นและรูปดินเผาที่ช่างทวารวดีทำขึ้นเป็นรูป
สัตว์ มีรูปช้าง รูปม้า รูปสิงโต รูปหงส์ รูปครุฑ และรูปวัว

ชาวทวารวดีมีการติดต่อกับประเทศอื่น โดยมี
หลักฐานดังต่อไปนี้

๑. ตราดินเผาที่มีรูปเรือสำเภา แสดงว่ามีการติดต่อกับ
ค้าขายกับประเทศอื่น

๒. ลูกปัดชนิดที่เรียกว่า ลูกปัดมีตา (eyed-beads)
เป็นของที่นำมาจากประเทศจีนหรือประเทศทางแถบเมดิเตอ-
เรเนียน พบในเมืองโบราณสมัยทวารวดีหลายแห่ง

๓. รูปปูนปั้น เป็นรูปชาวต่างประเทศ มองเห็นค้ำ
ข้าง มีเครื่องประดับศีรษะรูปคล้ายผ้าโพก แต่ตอนปลายแหลม
โค้งไปข้างหน้า (ดูรูป ๒) นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมรองเท้าบู๊ต
ชาวต่างประเทศนี้เข้าใจว่าเป็นพวกเซมิติกเข้ามาค้าขายใน
ราชอาณาจักรทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔

๔. ในการขุดค้นที่จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ ในชั้น
ดินสมัยทวารวดีพบพวกไหที่มีปากผาย ที่รอบปากมีแถบสีแดง
และสีขาว เป็นไหที่มีลักษณะคล้ายกับที่พบที่สมโบร์ไพรกุก
แคว้นอีสานประะ แสดงว่าในระหว่างสมัยเจนละบกและสมัย
ทวารวดีตอนต้น มีการติดต่อระหว่างราชอาณาจักรทวารวดี
และราชอาณาจักรเจนละบก

๕. ในหนังสือสารานุกรมของจีนชื่อทุ่งเตียน กล่าวถึง

รูปที่ ๑
พระพุทธรูป ปางเสด็จจากดาวดึงส์ (พญากง) หินเขียว
สมัยทวารวดี

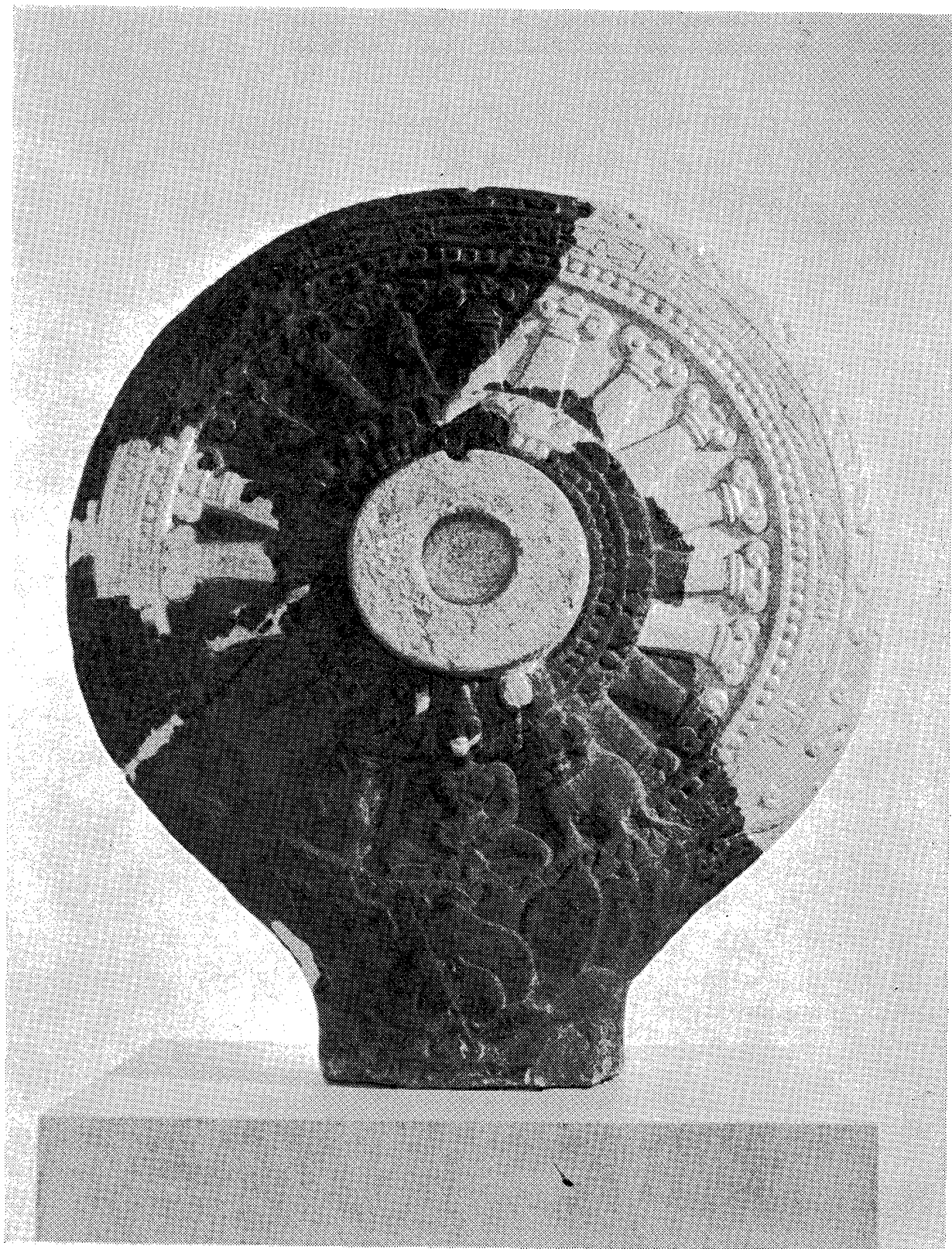
รูปที่ ๒
พระพุทธรูป ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ศีลา สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๓
พระเศียรพระพุทธรูปปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๔
พระเศียรพระพุทธรูป ปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๕
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

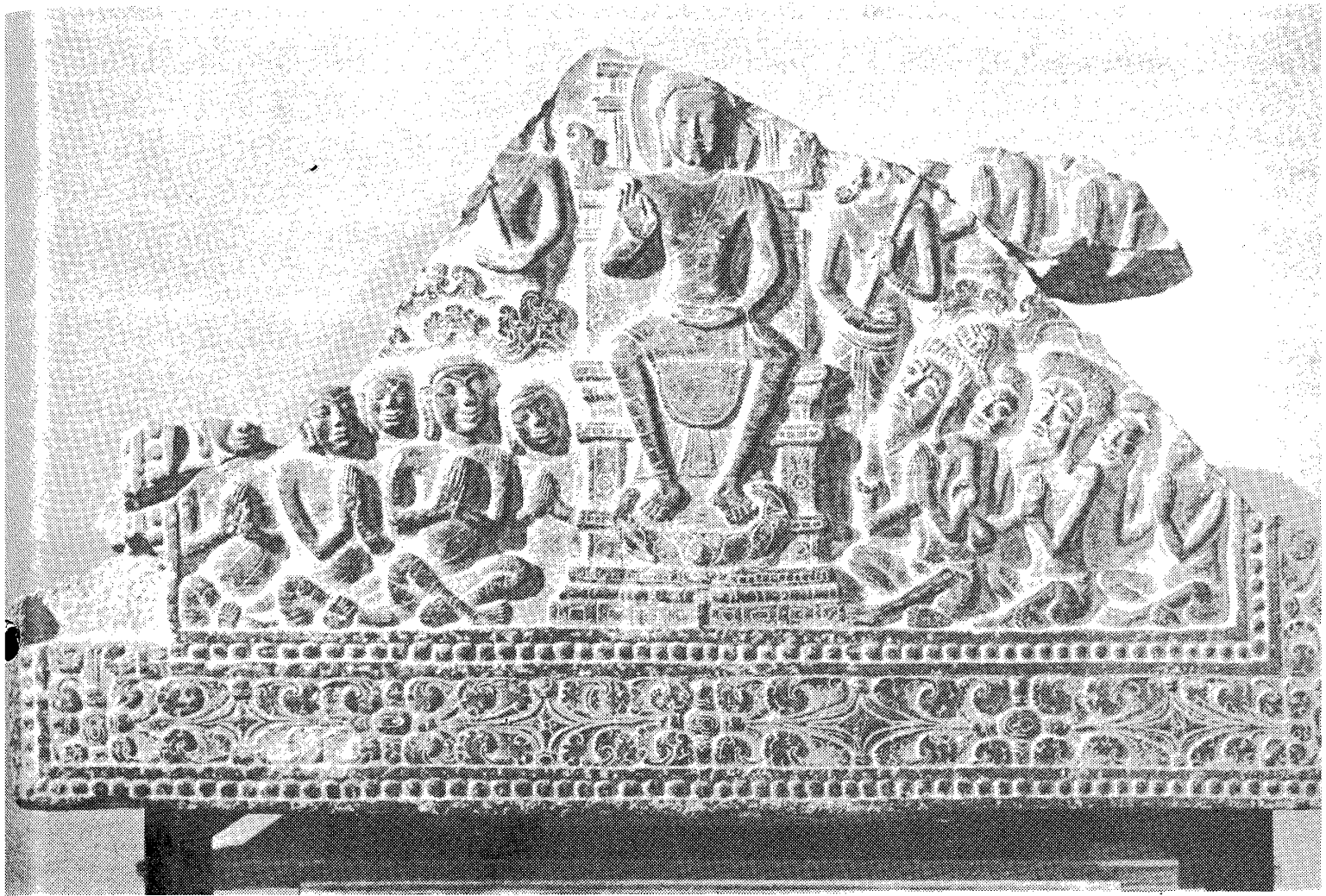
รูปที่ ๖
ธรรมจักร ศีลา สมัยทวารวดี
พบที่วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

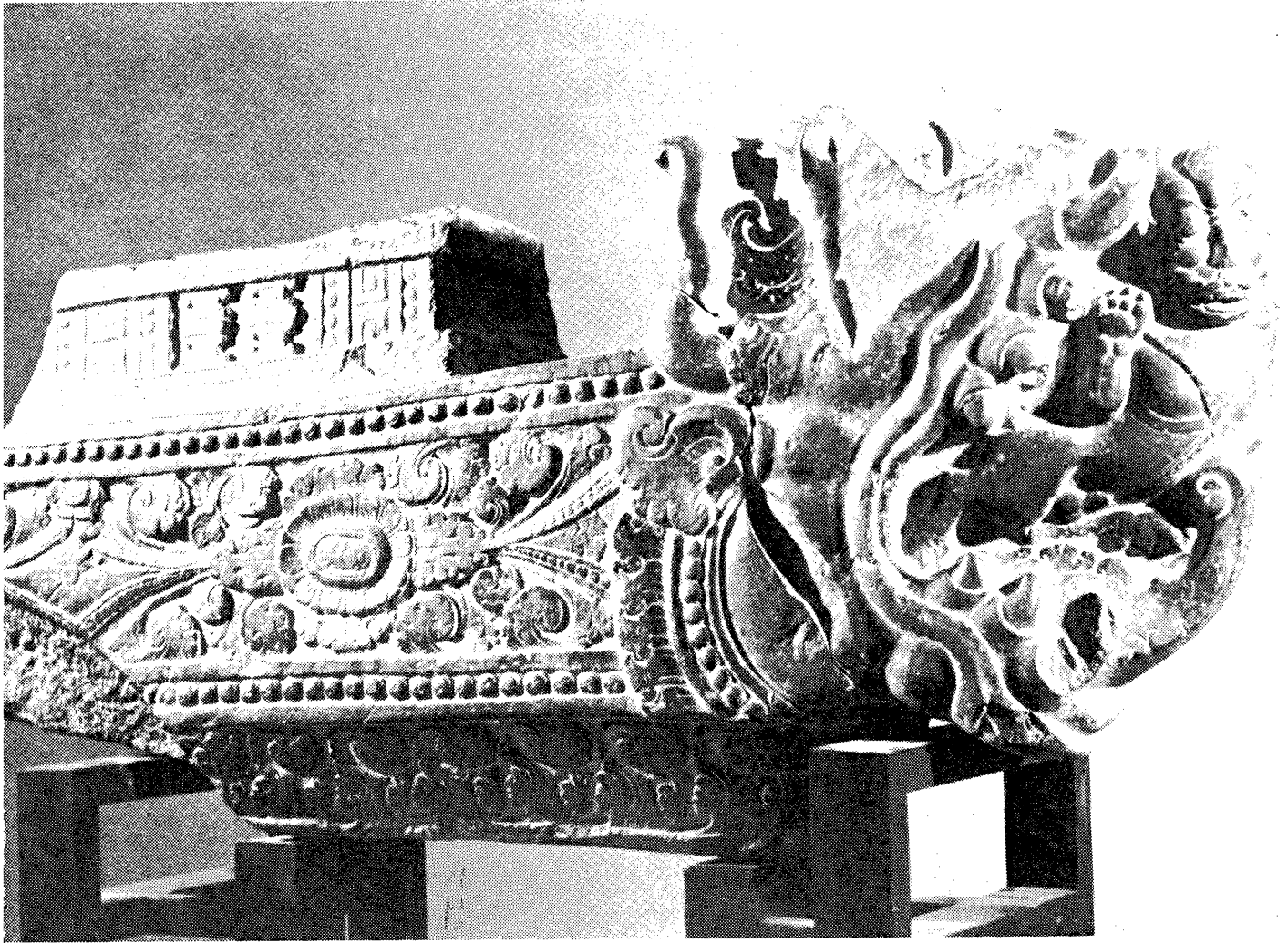
รูปที่ ๗
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๘
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี

รูปที่ ๕
ศิลาจำหลัก สมัยทวารวดี
พบที่วัดไทร อ. นครไชยศรี จ. นครปฐม

รูปที่ ๑๐
ศิลาจําหลัก สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๑
ศิลาจำหลัก สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

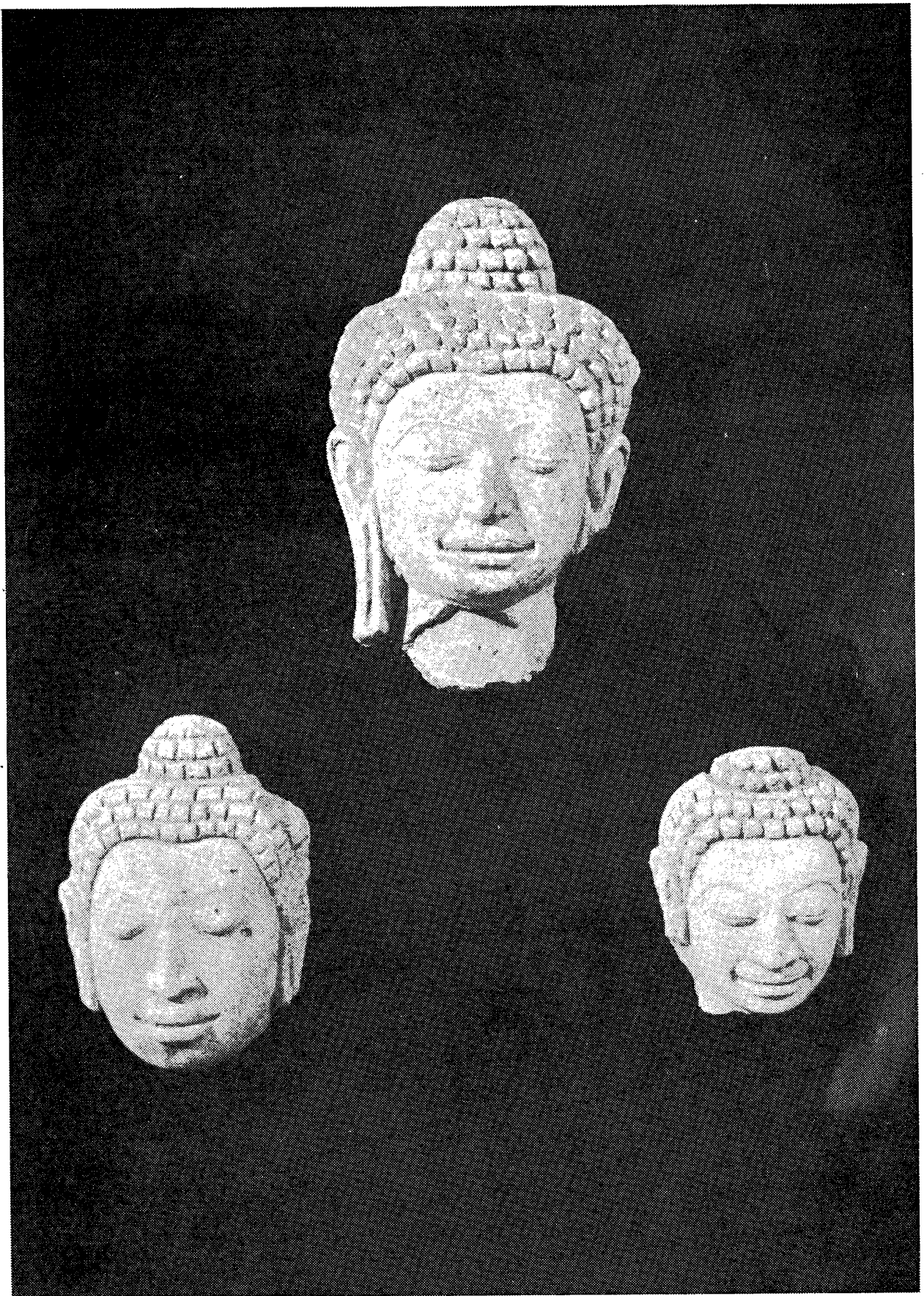
รูปที่ ๑๒

พระเศียรพระพุทธรูปและมารแบก ดินเผา สมัยทวารวดี
 ตอนต้น พบที่วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๓

พระเศียรพระพุทธรูปและเศียรเทวรูป ปูนปั้นกับดินเผา สมัยทวารวดี
พบที่ ต. วัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๔

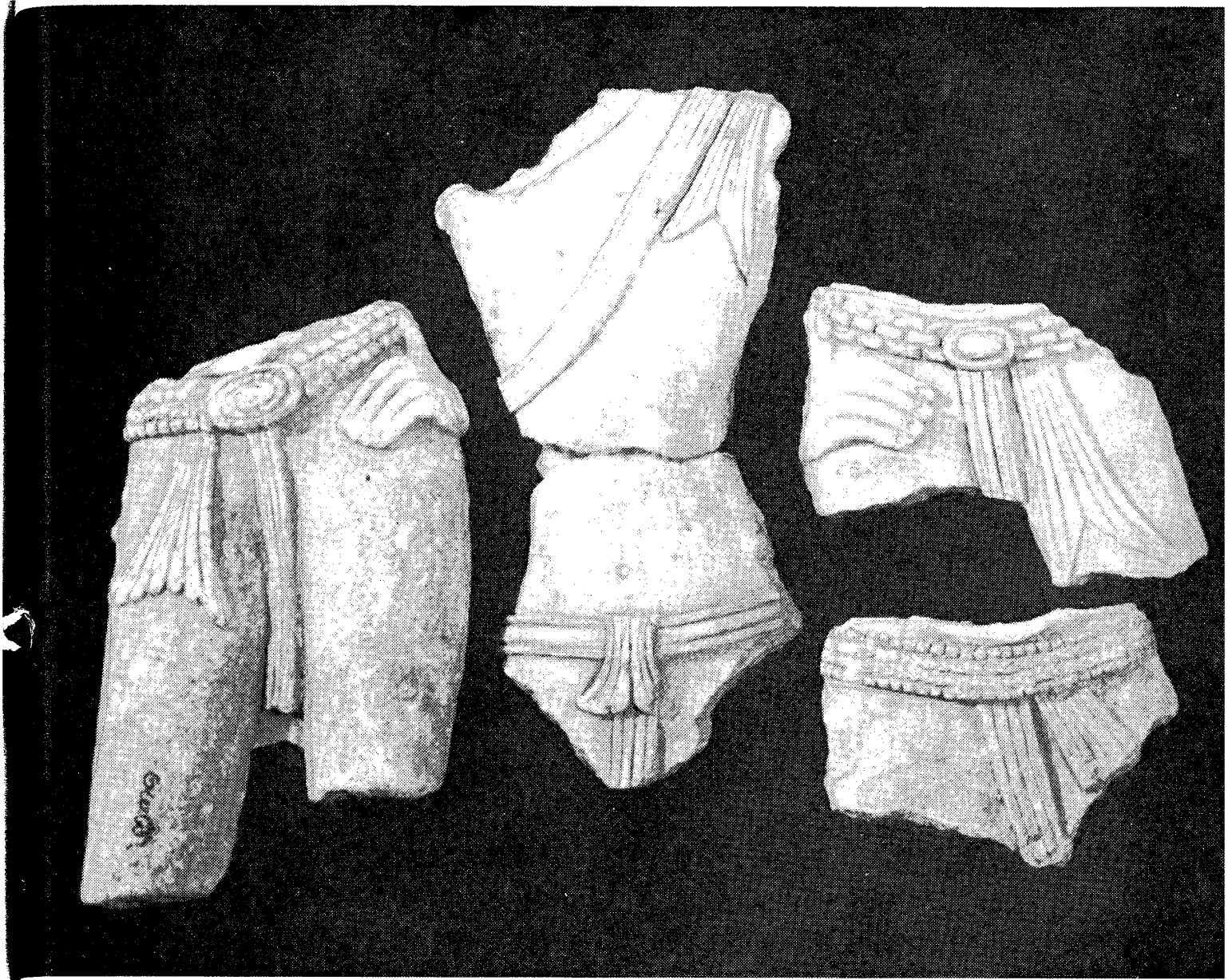
พระเศียรพระพุทธรูป ปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่ ต. พระประโทน จังหวัดนครปฐม

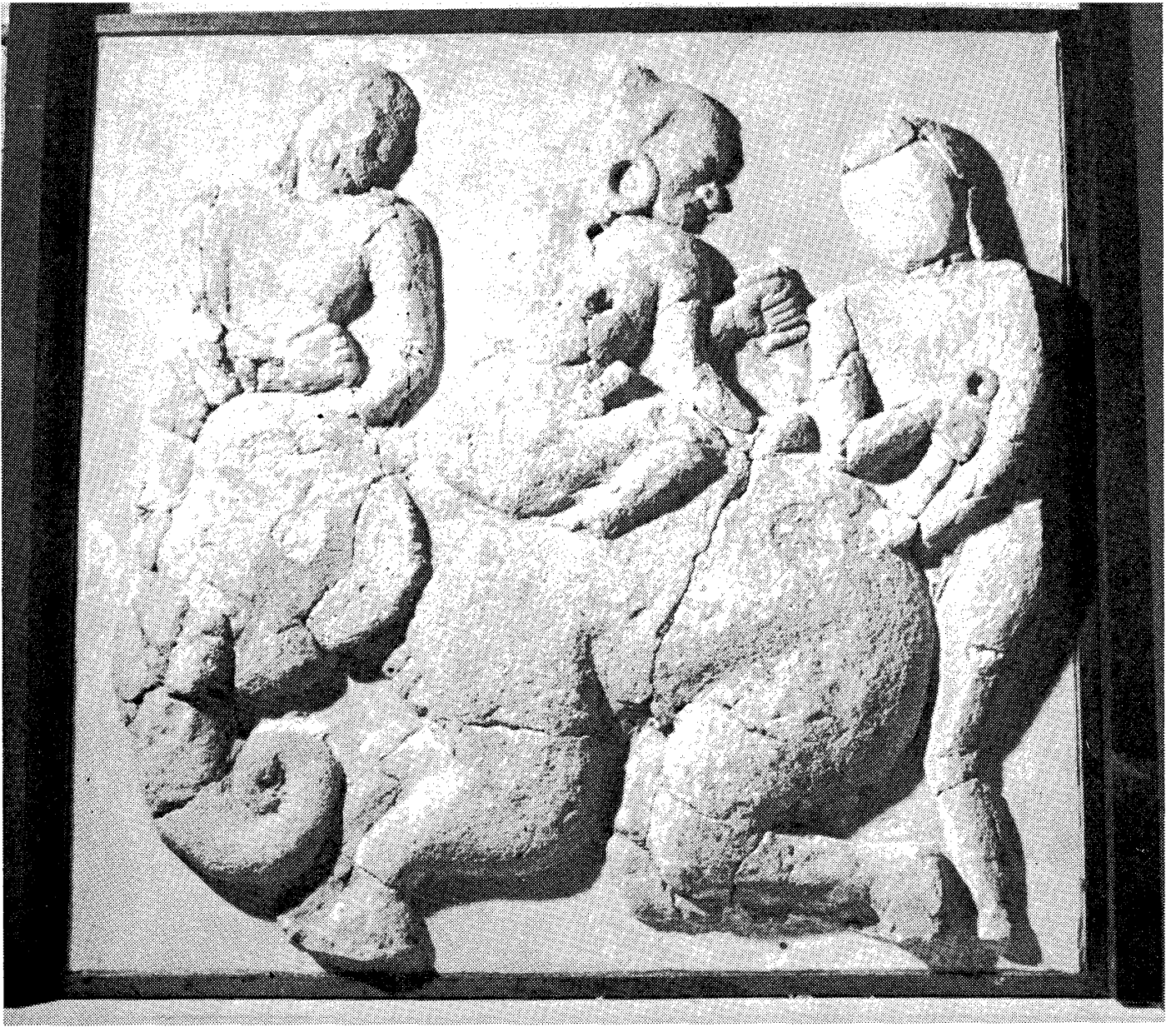
รูปที่ ๑๕
เศียรเทวดา ปุณฺณ สมัยทวารวดี
พบที่ ต. วัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม

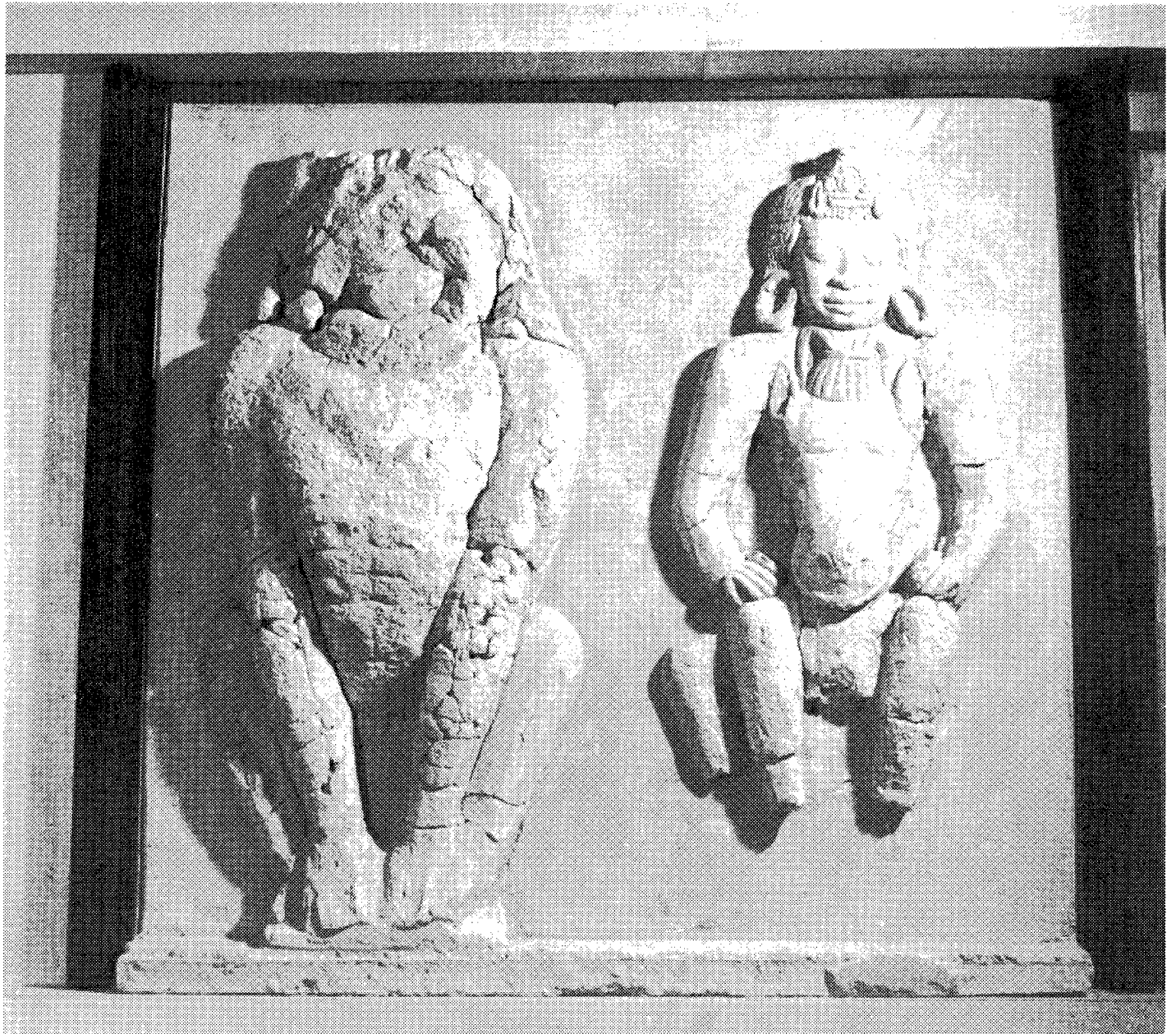
รูปที่ ๑๖
 หน้าภาพปูนปั้น สมัยทวารวดีตอนปลาย
 และอุทอง
 พบที่เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

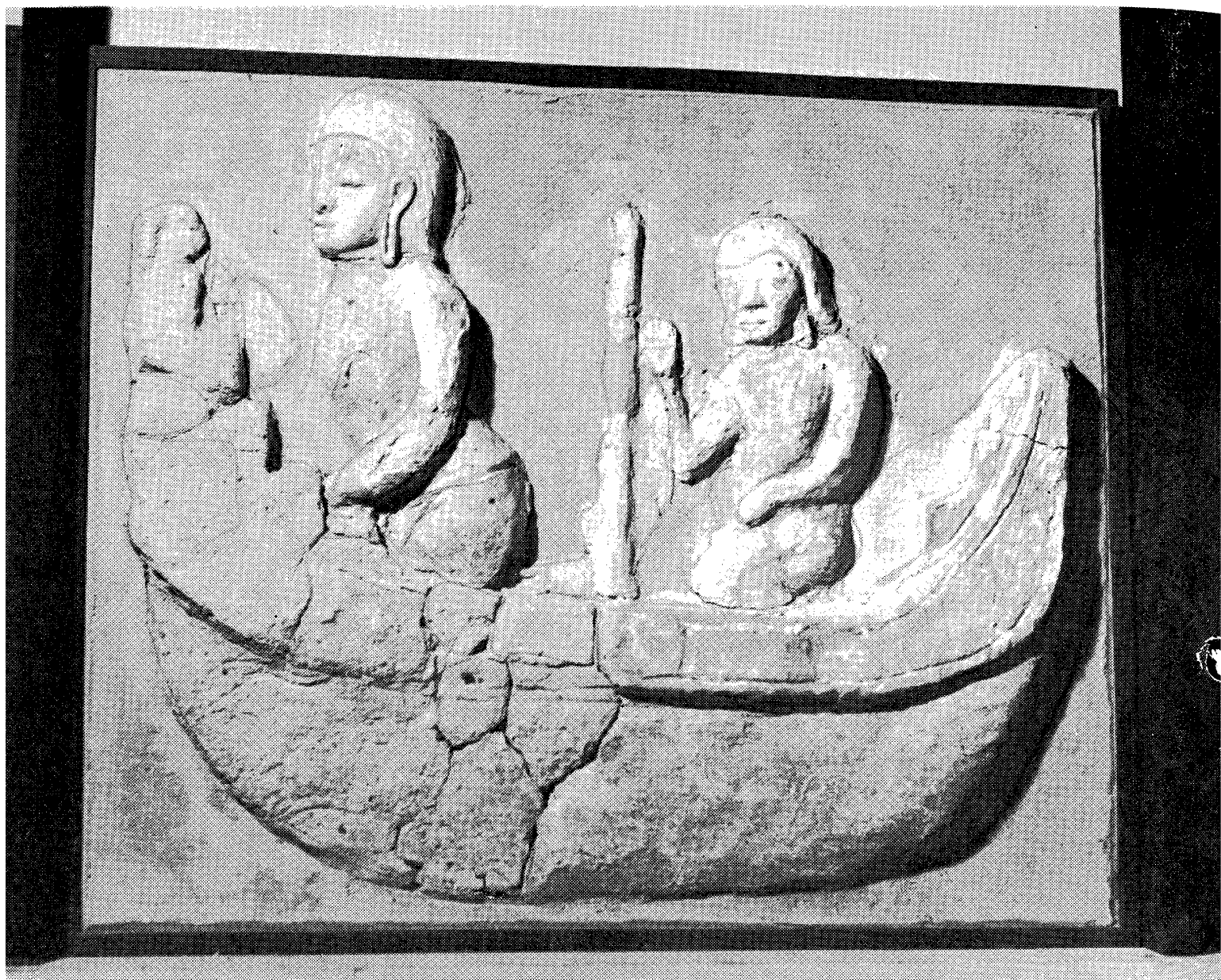
รูปที่ ๑๗
รูปแสดงการแต่งกาย ปุนบิน สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๘
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ สมัยทวารวดี
ซึ่งประดับฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๕
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ สมัยทวารวดี
ประดับฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๒๐
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ รูปเรือสำเภา สมัยทวารวดี
ประดับฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

อาณาจักรโถวเหอ ซึ่งเข้าใจในสมัยต่อมาเป็นอาณาจักร
ทวารวดีได้ถวายบรรณาการแก่เมืองจีนในรัชกาลเงินกวานคือ
รัชกาลพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๑๗๐-๑๑๙๒
และกล่าวว่าในราชอาณาจักรนี้มีตลาด ๖ แห่ง การค้าขายใช้
เหรียญเงินทั้งสี่ มีขนาดเล็กเท่าผิวต้นเอล์ม

เงินตราทวารวดีเป็นเหรียญดีบุก มีตราสังข์ ตรา
กระต่ายอยู่บนดอกบัว และตราแพะ

บ้านของชาวทวารวดีมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดย
การขุดคันที่จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ ขุดพบหลุมเสา
ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังกาของวัดวาอารามคล้ายหลังกา
โบสถ์วิหารในประเทศไทยปัจจุบัน ทราบได้จากรูปจำลองที่
บนแผ่นเสมา พบใกล้เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

ศาสนา ชาวทวารวดีนับถือทั้งศาสนาพุทธและศาสนา
พราหมณ์

สิ่งของเครื่องใช้ของคนสมัยทวารวดี มี ๑. เครื่องปั้น
ดินเผา มีทั้งเนื้อหนา และเนื้อบาง มีลายกดและไม่มีลายกด
๒. ไหปากผายตั้งได้กล่าวไว้ในตอนต้น ๓. ตะเกียงดินเผา
ที่เรียกกันว่าตะเกียงโรมัน ๔. หินบด

อาวุธเท่าที่ทราบได้จากรูปปูนปั้น และเศษเครื่องปั้น
ดินเผา มี ๑. ดาบ ๒. โล่หุ้ม

ในครั้งนั้นคงมีศึกสงครามสู้รบกัน อาจจะเป็นการสู้รบ
กับเมืองในราชอาณาจักรทวารวดีหรือกับข้าศึกจากแดนอื่น
เพราะกำแพงเมือง คูเมือง, รูปทหารถือดาบและโล่หุ้มบนเศษ
เครื่องปั้นดินเผา พบที่จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ และรูป
ปูนปั้นเป็นเชลยถูกมัดมือไขว้หลัง พบที่คูบัว จังหวัดราชบุรี
เป็นพยานว่ามีศึกสงครามสมัยทวารวดี

พิจารณาจากพระพุทธรูปหินที่ทำลอยตัว พระพุทธรูป
หินที่ทำเป็นรูปนูนต่ำ และรูปจำหลักบนผนังหินในถ้ำ ซึ่งคน
สมัยทวารวดีทำไว้ เป็นของใหญ่โต พระพุทธรูปบางองค์สูง
กว่า ๓ เมตร ฝีมือก็ทำได้งามมาก แสดงว่าชาวทวารวดีเก่ง
มากในงานประติมากรรมที่ทำด้วยหิน เมื่อเทียบกับประติมา
กรรมสำริดแล้วรู้สึกได้ว่าชาวทวารวดีเพิ่งจะเริ่มเรียนการหล่อ
สำริด

แผ่นอิฐของสมัยทวารวดีบางแผ่นก็แต้มสีเป็นลวดลาย
แสดงให้เห็นว่า คนทวารวดีนี้สักรักสวยรักงาม อิฐทวารวดีมี
ขนาดยาวเป็นสองเท่าของส่วนกว้าง เนื้ออิฐสีแดงและเนอบค
ละเอียด มีเกลบนปนอยู่ด้วย

ในสมัยทวารวดีมีนักดนตรีหญิง ทราบจากรูปปูนปั้น
พบที่คูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สถาปัตยกรรมของทวารวดี มีวิหารและสถูป บางแห่ง
นำเอาสีมาทำหลักเป็นลวดลายหรือซาดก หลายแห่งมาปัก
ล้อมเป็นวงกลม

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือระฆังหิน มีตัวอย่างที่บริเวณ
องค์พระปฐมเจดีย์ ชาวทวารวดีช่างฉลุสลักหินมีเสียง
คล้ายระฆังโลหะ

ประติมากรรมสมัยทวารวดี

ประติมากรรมสมัยทวารวดีส่วนใหญ่ที่พบในภาค
นครปฐม เป็นพวกปูนปั้นศิลา และดินเผา สักริดหาได้
น้อยมาก

ประติมากรรมชิ้นเอกของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระปฐมเจดีย์ ส่วนมากเป็นประติมากรรมขนาดใหญ่ และ
เป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา ได้แก่พระพุทธรูปทำตาม
ลัทธิหินยาน ประติมากรรมสมัยทวารวดีได้รับอิทธิพลศิลป
อินเดียสมัยหลังคุปตะ

ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยทวารวดีมีดังนี้คือ พระ-

พัทตร์แบน พระโอษฐ์แบะ พระขนงเป็นสันนูนโค้งต่อกัน
พระเนตรโปน ขมวดเมียดพระศกใหญ่ มีพระเกตุมาลา พระ-
พุทธรูปส่วนใหญ่มหึมาจิตรกลุมบางแบบพระองค์ โดยมากทำ
นิ้วพระหัตถ์จีบทั้ง ๒ ข้าง เป็นปางเสด็จจากดาวดึงส์

โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่น่าสนใจในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ มี
พระพุทธรูปศิลา ปางเสด็จจากดาวดึงส์สมัยทวารวดี
พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ ประดิษฐานในซุ้มทางค้ำันทิศตะ-
วันตกของอาคาร ชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พญา
กง” ซึ่งสร้างพร้อมกับพระพุทธรูปศิลาอีกองค์หนึ่งที่เรียก
กันว่า “พญาพาล” องค์หลังชำรุดเสียหายจนไม่สามารถ
ซ่อมแซมได้ ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธรูป ๒ องค์นี้
สร้างมาพร้อมกับองค์พระปฐมเจดีย์ เดิม “พญากง” ประ-
ดิษฐานอยู่ทางค้ำันทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ “พระยาพาล”
อยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อมีการขนย้ายมาตั้งในพิพิธภัณฑสถาน
นั้น พระพุทธรูปองค์แรกอยู่ในลักษณะที่สมบูรณ์ สูง ๒๘๗
เซนติเมตร (รูปที่ ๑) ส่วนพญาพาลเศียรหักหายไป ภาย
หลังตามไปพบอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี

พระพุทธรูปศิลา ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ขนาดเล็ก

กว่าองค์แรก มีรอยปิดทองทั่วทั้งองค์ สูง ๑๒๘ เซนติเมตร ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวอาคาร เป็นพระพุทธรูปที่พบในจังหวัดนครปฐม นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดของจังหวัดนี้ (รูปที่ ๒)

เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น ประดับด้านหน้าซุ้มพญากง พบในจังหวัดนครปฐม เศียรพระพุทธรูปมีลักษณะคล้ายกันมาก เข้าใจว่าเดิมคงจะใช้ประดับโบราณสถาน (รูปที่ ๓,๔)

สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ ธรรมจักร พบที่จังหวัดนครปฐม ตามพระสูตรกล่าวไว้ว่า พระราชาอันเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ใช้จักรรัตนะเป็นเครื่องมือแผ่พระบรมเดชานุภาพ ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์การเผยแผ่พระธรรม

การสร้างพระรูปพระพุทธรองค์ ซึ่งเป็นที่เคารพขึ้นในอินเดียนั้น เดิมเป็นของต้องห้าม ศิลปินอินเดียจึงคิดหารูปสัญลักษณ์แสดงปางต่าง ๆ ของพระพุทธรองค์ขึ้นแทน หลักฐานที่พบในประเทศอินเดีย มีเงินตราตอกเป็นรูปดอกบัว หมายถึง ประสูติ รูปต้นโพธิ์ หมายถึง ตรัสรู้ ธรรมจักร หมายถึง ปฐมเทศนา สถูป หมายถึง ปรีนิพพาน

ธรรมจักรที่เก่าที่สุดเป็นธรรมจักรจำหลักลอยตัว ประดิษฐานอยู่เหนือสิงโต ๔ ตัว สร้างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ต่อมาสมัยคันธาร (พ.ศ. ๓๐๐-๑๐๕๐) ศิลปินเชื้อสายกรีกได้คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา การสร้างรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ก็จางไป

ธรรมจักรในจังหวัดนครปฐม มีผู้พบตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งโปรดฯ ให้ขุดแต่งบูรณะพระปฐมเจดีย์ ธรรมจักรเหล่านี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ จำหลักลอยตัว และจำหลักทั้ง ๒ ด้านที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้มีเพียง ๗ วง

ธรรมจักรศิลาที่เป็นชิ้นสำคัญที่สุดนั้น พบที่วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ชำรุดและได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ รอบค้อมล้อจำหลักลายเฟืองและบัวรวม กงล้อมีลายประจำยาม ตอนล่างของธรรมจักรจำหลักเป็นดอกบัวใหญ่บนดอกบัวเป็นรูปนางกษัตริย์ (พระนางสิริมหามายา) ประทับนั่งขัดสมาธิราบ สองหัตถ์ประคองพระอุทรมีช้าง ๒ เชือกยืนอยู่บนกลีบดอกเดียวกันข้างละเชือก ชูวงมือเต้านาเทลงมายังนางกษัตริย์ เป็นภาพแสดงสัญลักษณ์ปางประสูติ (รูปที่ ๕)

ธรรมจักรศิลาอีกชิ้นหนึ่งที่รอบคุ่มล้อย่ำหลักเป็นกลีบ
บัวรวน กงล้อย่ำหลักเป็นลายก้านขด ที่ฐานรองรับทำเป็น
รูปเทวดาถือดอกบัวหรืออรุณเทพบุตร (ดูรูปที่ ๖)

ธรรมจักรศิลาชิ้นต่อไป เป็นหินปูนสีเขียว พบใน
จังหวัดนครปฐม รอบคุ่มล้อย่ำหลักลายลูกแก้ว ลายก้านขด
กับลายกลีบบัวธรรมดา ที่กงล้อย่ำหลักเป็นลายก้านขด ฐาน
รองรับจำหลักเป็นลายต้นไม้ (ดูรูปที่ ๗)

ธรรมจักรศิลาอีกชิ้นหนึ่งที่ควรชม เป็นธรรมจักรหิน
เขียว รอบคุ่มล้อย่ำหลักรูปดอกบัวไม่มีเกสร กงล้อย่ำหลัก
ลายเส้นลวด และลายลูกแก้ว ขอบชั้นนอกทำเป็นรูปกนก
เปลว ที่ฐานจำหลักเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย (ดูรูปที่ ๘)

ต่อจากธรรมจักรก็จะขอนำชมโบราณวัตถุศิลปวัตถุชิ้น
อื่น ๆ มี

เทวรูปโกถน ครั่งองค์ เป็นเทวรูปสมัยก่อนลพบุรี
ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ พบในจังหวัดนครปฐม เข้าใจ
ว่าคงจะเป็นรูปพระนารายณ์สวมหมวกทรงกระบอง ตั้งอยู่
ทางด้านทิศเหนือของอาคาร

ศิลาจำหลักชิ้นเอก พบที่วัดไทร อ. นครไชยศรี
จ. นครปฐม เป็นศิลปสมัยทวารวดี

มีขนาดใหญ่มาก แต่ไม่สมบูรณ์ สูง ๖๑ ซม. กว้าง ๑๑๔ ซม. ทั้ง ๔ ด้านจำหลักเรื่องราวตามพุทธประวัติไว้อย่างงดงาม คือ จำหลักเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งบนบัลลังก์ ทำปางปฐมเทศนา ทรงจีวรเป็นริ้วบางแนบติดกับพระองค์ ด้านซ้ายของพระพุทธรูปเป็นปัญจวัคคีย์ ด้านขวาจำหลักเป็นรูปพระพรหมเชษฐา และพระอินทร์เชษฐา ยืนอยู่หลังบัลลังก์ ๒ ด้าน (ดูรูปที่ ๙)

พนักบัลลังก์พระพุทธรูป สมัยทวารวดี พบในจังหวัดนครปฐม ลักษณะลวดลายคล้ายคลึงกับฐานศิลาจำหลัก สูง ๔๒ ซม. (ดูรูปที่ ๑๐)

ฐานศิลาจำหลักสมัยทวารวดี สูง ๔๔.๘ ซม. กว้าง ๖๖.๕ ซม. ตรงกลางจำหลักเป็นร่างมนุษย์ แต่หน้าเป็นสิงห์ มือทั้ง ๒ ข้างยึดกิ่งไม้ ที่ตรงปลายแตกออกเป็นลายก้านขด ฐานศิลาจำหลักชิ้นนี้ พบในจังหวัดนครปฐม เดิมจัดแสดงที่ระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์ (ดูรูปที่ ๑๑)

หินจำหลักรูปคล้ายโอ่ง ตั้งแสดงอยู่บริเวณด้านหน้าของผนังประดับปูนปั้นพบในจังหวัดนครปฐม เดิมตั้งอยู่ที่ระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์ รูปนอกคล้ายโอ่งหินขนาดใหญ่ ตรงปากจำหลักเป็นลายลูกแก้ว ตรงกลางจำหลักเป็นกลีบบัว

ลักษณะรูปร่างไม่งาม

สิ่ง^๕หุ่นปั้นสมัยทวารวดี ^๕ตั้งแสดงอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวอาคารพบที่หน้าวัดพระเมรุ จังหวัดนครปฐม เมื่อคราวตัดทางหลวง เป็นรูปสิ่ง^๕เสวยปากลักษณะของชนที่หัวและลำคอเป็นหลอด ๆ ส่วนขนด้านหน้าขมวดเป็นก้อนหอย

ศิลาจารึก^๕ เหลี่ยม สูง ๙๔ ซม. จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานทางด้านขวามือของพระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ พบที่จังหวัดนครปฐม เดิมคงจะจารึกตัวอักษรทั้ง ๔ ด้าน แต่ ๓ ด้านจางหายไปหมด คงเหลือที่พอจะเห็นรางๆ ๑ ด้าน ย้ายมาจากระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์

วัตถุที่นำเข้าจัดในตู้จัดแสดงนั้น เป็นวัตถุขนาดเล็ก ได้แก่วัตถุ^๕หุ่นปั้น รูปดินเผาและรูปหินทำเป็นเศียรพระพุทธรูปหน้าคน รูปสัตว์ ลายประดับ

รูปสัตว์ ที่แปลกเป็นพิเศษและมีเฉพาะสมัยทวารวดี ได้แก่ พนัสบดี ซึ่งจำหลักอยู่ใต้พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ ประทับยืน เบื้องขวาของพระพุทธรองค์เป็นพระพรหมเชิญเสด็จ เบื้องซ้ายเป็นพระอินทร์เชิญขึ้น พนัสบดีนั้นกล่าวว่า เป็นสัตว์^๕ที่มีลักษณะของพาหนะของเทพเจ้าทั้งสาม

ในศาสนาฮินดูรวมอยู่ในตัวเดียวกัน คือมีปากเป็นครุฑ พาหนะของพระนารายณ์ มีเขาเป็นโค พาหนะของพระศิวะ และมีปีกเป็นหงส์ พาหนะของพระพรหม การที่จำหลักเป็นรูปพระพุทธรูปยืนอยู่เหนือพนัสบติเหมือนกัน จึงแสดงว่าศาสนาพุทธยิ่งใหญ่กว่าศาสนาฮินดู พนัสบตินี้พบในจังหวัดนครปฐม (ดูที่ ๕)

เศียรพระพุทธรูปดินเผา และมารแบกดินเผา ศิลปสมัยทวารวดีตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ พบที่วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม (ดูรูปที่ ๑๒)

หน้าภาพปูนบนสมัยทวารวดี แสดงให้เห็นทรงผมและตุ้มหูแบบต่างๆ ใช้ประดับตามโบราณสถาน ภาพที่พบมากมี ภาพมามีหน้าอย่างน่าขบขัน หน้าภาพเหล่านี้พบที่ ต. พระประโทน จังหวัดนครปฐม (ดูรูปที่ ๑๓)

เศียรพระพุทธรูปสมัยทวารวดี ใช้ประดับตามโบราณสถาน พบที่ ต. พระประโทน จังหวัดนครปฐม (ดูรูปที่ ๑๔)

เศียรเทวดาสมัยทวารวดี ใช้ประดับตามโบราณสถาน พบเป็นจำนวนมากที่ ต. พระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม หน้าภาพเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับที่พบที่

คุบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และที่อำเภออู่ทอง จังหวัด
สุพรรณบุรี (รูปที่ ๑๕)

หน้าภาพปูนปั้น สมัยทวารวดีตอนปลาย อายุอยู่ใน
ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ลักษณะใบหน้าคล้ายสมัย
ลพบุรี คงจะได้รับอิทธิพลจากศิลปสมัยลพบุรี บางภาพแสดง
หน้าตาแบบจีน เข้าใจว่าช่างจีนเป็นคนทำขึ้น บางภาพก็ทำ
หน้าตาและมีขมวดผมที่หน้าผาก คล้ายอินเดีย หน้าภาพ
เหล่านี้คงได้อิทธิพลจากจีนและอินเดีย คงอยู่ในสมัยเดียวกัน
กับหน้าภาพที่พบที่เมืองโกสินารายณ์ จ. ราชบุรี (รูปที่ ๑๖)

รูปปูนปั้นสมัยทวารวดี พบในจังหวัดนครปฐม
แสดงการนุ่งผ้าบาง และนุ่งแบบโจงกระเบน มีสายคาดเอว
ที่มีห่วงลวดลายวิจิตรพิสดารและลายเส้นธรรมดา ลักษณะ
ชายผ้าทำตกลงมาเป็นรูปหางปลา คล้ายคลึงกับชายผ้าขอม
(รูปที่ ๑๗)

ภาพปูนปั้นนูนต่ำ ตั้งแสดงอยู่ที่ผนังอาคารพิพิธภัณฑ์
ถ้ำทศทิศตะวันออก มีอยู่ ๑๔ ภาพ เดิมใช้ประดับฐานเจดีย์
จุลประโทน ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนคร-
ปฐม เป็นภาพนูนต่ำที่งามมาก บางรูปเป็นเรื่องชาดก บาง
รูปยังไม่ทราบว่าเป็นเรื่องอะไร (รูปที่ ๑๘-๒๐)

นอกจากนั้นก็ยัง^๕มีสถูปดินเผาสมัยทวารวดี พบที่วัด
พระงาม จังหวัดนครปฐม แสดงลักษณะของสถาปัตยกรรม
สมัยทวารวดี

สิ่งที่ควรชมอีกชั้นหนึ่ง คือ รูปพระมัลย์โปรดสัตว์
สำริด สมัยรัตนโกสินทร์ สูง ๘๕ ซม. เดิมอยู่ในหอสวด
มนต์วัดพระปฐมเจดีย์ ต่อมาเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๙๖ ท่านเจ้า-
คุณพระธรรมสิริชัย ท่านเจ้าอาวาสได้ให้ย้ายรูปประติมากรรม
นี้ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานหลังเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔
ได้ย้ายมาตั้งแสดงที่อาคารพิพิธภัณฑสถานหลังใหม่^๕

พระมัลย์ เป็นมหาเถรที่มีฤทธิ์เทียบได้กับพระโมค-
คัลลาน์ ได้ลงไปโปรดสัตว์ที่เมืองนรกแล้วขึ้นไปบนสวรรค์
อีก.

กำหนดการเปิด-ปิด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ก. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เปิดวันอังคาร-พฤหัสบดี

เวลา ๙.๐๐ น.-๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ น.-๑๖.๐๐ น.

วันเสาร์-อาทิตย์ เวลา ๙.๐๐ น.-๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ น.-๑๖.๐๐ น.

ปิดวันศุกร์และวันจันทร์กับวันหยุดราชการอื่น ๆ

ค่าเข้าชมครั้งละ ๕ บาท ต่อ ๑ คน

เว้นวันเสาร์และอาทิตย์ ไม่ต้องเสียค่าเข้าชม

ข. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ในจังหวัดต่างๆ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์-
แห่งชาติ พระปฐมเจดีย์

เปิดวันพุธ-อาทิตย์ เวลา ๙.๐๐ น.-๑๒.๐๐ น. และ

๑๓.๐๐ น.-๑๖.๐๐ น.

ปิดวันจันทร์-อังคาร

ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และจันทระ-
เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, พิพิธภัณฑ์ฯ สมเด็จพระนารายณ์
จังหวัดลพบุรี, พิพิธภัณฑ์ฯ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, พิพิธภัณฑ์ฯ
รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย เสียค่าเข้าชมครั้งละ ๒ บาท ต่อ ๑ คน
เฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์

สำหรับผู้เข้าชมกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนคร-
ศรีอยุธยา และปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เสียค่าเข้า
ชมครั้งละ ๒ บาท ต่อ ๑ คน

บุคคลต่อไปนี้ไม่ต้องเสียค่าเข้าชม คือ

๑. พระภิกษุสามเณร
๒. นิสิต นักศึกษาและนักเรียนในเครื่องแบบ
๓. ผู้เขียนเขียนซึ่งกรมศิลปากรเป็นผู้ต้อนรับ
๔. สมาชิกสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายพยุ่ง ทิพยเนตร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๔